

Cato, uit het leven van een echte Romein (leestekst 1)

Marcus Cato werd in een eenvoudige familie geboren, 15 km buiten Rome. Hij behoorde zozegzegd tot de plebejers. Maar hoewel de naam van zijn familie geen bijzondere klank had, was hij niet weinig trots op de daden en verdiensten van zijn voorouders. Al vroeg had hij zich voorgenomen in de voetsporen van zijn voorouders te stappen en de staat te willen dienen. Cato was een bijnaam die hij pas later kreeg; hij betekende zoveel als: ‘de verstandige’.

Van kinds af aan was hij gewend met zijn handen op het landgoed van zijn vader te werken. Hij was sterk en gezond en een nuchter mens. Al gauw werd duidelijk dat hij over bijzondere gaven beschikte: hij sprak overtuigend en indringend. Iedereen die hem er om vroeg stond hij met succes voor het gerecht bij. Het ging hem daarbij noch om geld, noch om roem.

Zijn eerste veldtocht maakte hij als zeventienjarige mee. In het leger wist hij zich in gevechten te onderscheiden. Hij dronk alleen water (onbegrijpelijk) af en toe gemengd met azijn, tegen de dorst (nog onbegrijpelijker). Met trots toonde hij later de lidtekens op zijn borst. Op mars liep hij bepakt en bezakt: hij droeg zijn wapens zelf en had maar één slaaf bij zich. Die droeg zijn levensmiddelen en hielp met het klaar-maken van het eten. In het leger maakte hij overigens snel promotie. Ook later als aanvoerder was hij succesvol. Een keer in zijn leven kreeg hij zelfs een ‘triomf’ op het Forum.

Door een ongeveer even oude vriend – van adellijke komaf die onder de indruk was van zijn intelligentie, werd hij in Rome geïntroduceerd. Daar zette hij zijn zinnen op de hogere staatsambten. Hij volgde er nieuwsgierig de openbare processen en woonde de volksvergaderingen bij. Snel en gretig nam hij al die dingen in zich op. Als senator zorgde hij ervoor dat de lijfstraf (stokslagen) werd afgeschaft. Hij leefde ook in Rome als een echte man van het land – bijzonder matig en eenvoudig, en verzette zich tegen de luxe die de rijke Romeinen uit zijn tijd begonnen na te streven. Hij zei altijd: “De boer is de ware edelman!” Zo streed hij voor de oude Romeinse deugden.

Toen het ambt van censor vrij kwam dacht Cato dat hij daar geknipt voor was. Een censor was o.a. een soort politieagent voor de goede zeden. Hij kon zelfs senatoren uit de senaat zetten. Het was duidelijk dat de oude heren daar niet op zaten te wachten en daarom kreeg Cato met flinke tegenstand te maken. De strenge Cato liet o.a. huizen afbreken die te dicht bij de straat stonden en strafte patriciërs die het publieke water voor hun privé baden en fonteinen van de aquaducten aftapten.

Cato was naast zijn werk als ambtenaar en senator een bijzonder goed huisvader. Zo wilde hij bijvoorbeeld zelf aanwezig zijn bij het baden en verschonen van zijn zoontje, iets wat voor de Romein behoorlijk vreemd geweest moet zijn. De moeder gaf het zelf de borst, maar voedde tegelijk ook enkele baby’s van hun slaven, omdat zij meende dat deze kindjes door het gemeenschappelijke voedsel later meer achting voor haar zoon zouden hebben... Misschien was dat ook wel waar!

Toen de jongen oud genoeg was, nam zijn vader hem onder zijn hoede. Een slaaf mocht hem geen les geven, want hij wilde niet dat zijn zoon – mocht hij eens een luie dag hebben – door een slaaf uitgescholden, of aan zijn oor getrokken zou worden! Zelf leerde zijn vader hem Latijn, zwaardvechten, paardrijden en de juiste manieren. Verder wilde hij dat zijn zoon een flinke kerel zou worden en hardde hem zo tegen grote hitte en kou. Zo liet hij hem bijvoorbeeld zwemmen in de stroomversnellingen van de Tiber, maar samen met zijn kinderen zwemmen wilde hij niet. Zo preuts waren de oude Romeinen nog! Ook schreef zijn vader nog een leesboek voor hem waarin de

levensbeschrijvingen stonden van beroemde Romeinse mannen en vrouwen uit het verleden. We zien hier de oude spreuk bewaarheid: slechts een goed huisvader kan een goed staatsman zijn.

Toen de jonge Cato al een stuk ouder was gebeurde het dat een Grieks gezantschap naar Rome kwam. Ze waren nog niet in Rome of een grote schare jonge mannen kwamen op hen af en luisterde vol bewondering en enthousiasme naar wat zij voor interessants te vertellen hadden. Ook de jonge Cato bevond zich onder hen. Deze ontwikkelde jonge mannen, zo wordt verteld, lieten al gauw hun eigen werk in de steek, zo geboeid waren ze door de filosofische gesprekken en het vele nieuwe dat zij over de wetenschap te horen kregen. De Romeinen keken met plezier toe hoe hun zonen in de gesprekken met deze mannen meer van de Griekse cultuur en het Griekse denken te weten kwamen. Alleen Cato was er tegen dat de studie van de wetenschap op die manier in Rome ingang vond. Hij was bang dat de jonge Romeinen zich op de kunst van de redevoering zouden storten en die belangrijker zouden vinden dan een leven vol arbeid in huis en op het veld. Eigenlijk was Cato een vijand van de filosofie en al helemaal van de Griekse opvoeding. “Dat leidt tot niets”, riep hij, “die jongeren krijgen er grijze haren van, nog voordat zij het werkelijke leven hebben leren kennen! Het worden alleen maar verwijfde slappelingen!”

Zijn zoon verbood hij hier langer bij aanwezig te zijn, want hij was bang dat de Romeinen al hun macht en kracht zouden verliezen als de invloed van het ‘slappe’ Griekenland zich verder zou verspreiden. In een vergadering van de senaat raasde hij over de verderfelijke invloed van de Grieken. Zo wist hij er voor te zorgen dat de Grieken uit Rome werden verbannen.

Toen hij in Rome al een beroemd man was geworden vroeg iemand hem waarom er in die stad geen standbeeld voor hem was opgericht. Daarop antwoordde hij: “Beter dat men vraagt waarom er géén standbeeld staat, dan dat men vraagt waarom het geplaatst is.” Een typisch Romeinse manier van antwoorden. Kort, onaangedaan en niet ijdel.

Als zijn laatste daad als staatsman werd algemeen de vernietiging van Carthago gezien. De beroemde oorlog werd hoofdzakelijk op zijn advies ondernomen. Door de senaat werd Cato als gezant naar Carthago gestuurd. Hij was onder de indruk van de oorlogsmacht en de oorlogshaven. Bij terugkomst berichtte hij dat het land niets van zijn oude militaire macht verloren had en een aanval op Rome voorbereidde. Het was in deze tijd dat hij al zijn toespraken in de senaat met de beroemde woorden eindigde: “En overigens ben ik van mening dat Carthago vernietigd moet worden.” Toen de werkelijk oorlog begon stierf hij. De vreselijke vernietiging van de stad heeft hij niet meer meegemaakt.

Cato heeft eens gezegd dat hij in zijn leven van drie dingen spijt had gehad: eens had hij een dag doorgebracht die hij niet van te voren had gepland en ingedeeld, het tweede was dat hij eens per schip een reis had gemaakt naar een plaats die hij ook via land had kunnen bereiken en het allerergste, dat hij ééns een vrouw een geheim had toevertrouwd!

Een brief van een legionair aan zijn twee zonen (leestekst 2)

Cari filii (Lieve jongens), anno (in het jaar) 9 v. Chr. (!)
Het is al weer een hele tijd geleden dat ik de tijd kon vinden om jullie te schrijven. Op dit moment zijn we op mars en bevinden we ons in een doorgangskamp. Omdat de verkenners die vooruit zijn om het terrein voor het volgende kamp te zoeken nog niet terug zijn, heb ik de tijd om jullie kort iets te vertellen over het leven binnen ons legioen.

Tot nu toe verloopt onze veldtocht voorspoedig. Wij zijn op weg naar een gebied waar een Germaanse stam in opstand is gekomen. Die opstand moet onderdrukt worden. We lopen elke dag ongeveer 24 mijl [1 mijl = 1,45 km]. Dat kun je ook zien aan de ijzeren palen waar we aan voorbij komen; om de mijl kom je er een tegen. Daar staat de afstand naar Rome op en de naam van de keizer onder wie de weg gebouwd is. Ik weet nu dat ik precies 177 mijl van jullie vandaan ben! Geen leger trekt zo snel op als het Romeinse! Met onze volledige bepakking is 24 mijl niet weinig. Maar hier weet niemand wat klagen is. Trouwens voor die dagmarsen, die hebben we thuis in Rome ook flink geoefend.

Wat we ook hebben geoefend is het gebruik van de wapens. Dat doen we altijd op het grote Marsveld, het veld dat aan de oorlogsgod is gewijd, even buiten de stadsmuur. Daar hebben we geoefend in het vechten met houten zwaarden. Die zijn zelfs zwaarder dan onze echte *gladius*! Begrijpen jullie waarom? De kling is 60-70cm kort, breed en aan beide kanten vlijm scherp, met versterkte punt; je kunt er wel mee slaan, maar ze zijn beter om er van dichtbij mee te steken. Op dat veld plein staat een dikke manskrote houten paal; daar hebben we veel op geoefend. Misschien hebben jullie die daar wel eens gezien. Trouwens, nu ik het opschrijf begrijp ik ineens wat een leuk woord 'zwaard' eigenlijk in het Nederlands is... Ook oefenden we met de korte werp-speer, de *pilus*. Die slingeren we altijd als we ongeveer 20 m van de vijand vandaan zijn.

We kunnen het hier goed met elkaar vinden. Maar de marsen zijn wel pittig. Met volle bepakking. We dragen natuurlijk onze privéspullen, onze persoonlijke bagage, en de uitrusting. Samen is dat ongeveer 40 kg. Het schild dragen we op onze rug, dat is het zwaarst. Op onze rechterschouder de *furca*, de bagagestok, waar onze persoonlijke bezittingen aan bevestigd zijn; bovenop de rode mantel voor bij slecht weer. Verder horen daar ook nog een kookpot bij voor het eten, voedsel (een korenvoorraad voor 15 tot 20 dagen), en een schop, een bijl en een zaag en natuurlijk de dobbelstenen die onmisbaar zijn. En vergeet niet dat elke soldaat ook drie palen moet dragen voor de omheining van het kamp. Niet niks dus. In onze linkerhand draagt iedere infanterist drie werpsperen. De zware bagage (waaronder de tenten en de belegeringswerktuigen volgen achter ons op wagens en lastdieren. Een kolonne van twee legioenen kan wel 10 mijl (15 km) lang zijn.

Wat vooral zwaar is, wanneer je na 5 uur in de gestrekte pas (dat is de snelle pas), eenmaal bent aangekomen ook nog het nieuwe kamp helemaal moet opbouwen en inrichten. Een geschikt terrein is door de verkenners al van te voren uitgekozen en afgepaald. We marcheren niet langer dan tot 4 uur; dan volgt het opbouwen van het kamp. Wij zijn het eerste volk dat legerkampen bouwt. Het is weliswaar zwaar werk, maar het voordeel is dat je als soldaat tenminste 's nachts rustig kunt slapen. Wij zijn daarom 's morgens altijd fris. Eerst moeten hei en struiken worden verwijderd en dan wordt er om het hele kamp heen (500 m in het vierkant voor twee legioenen) een

greppel gegraven en met dat zand moet er een wal worden opgericht, een kleine schans (daar is die schop voor). Als je na zo'n uiterst vermoeiende dag ook nog de hele nacht op je post moeten staan is dat geen kleinigheid. De wacht loopt o.a. over die wal; zij bewaken de 4 toegangspoorten. Word je daar slapend aangetroffen dan betekent dat onherroepelijk de doodstraf. Zo streng zijn ze hier in het leger. Dan begrijpen jullie het ten minste wanneer ik thuis ook af en toe behoorlijk tegen jullie te keer moet gaan. De wil van de veldheer is wet. Je kunt hier beter je commentaar op tijd inslikken, ten minste wanneer je geen zin in stokslagen hebt. Alleen gehoorzaamheid telt hier.

Op het kruispunt van de twee hoofdwegen zetten we altijd eerst de tent van de veldheer op. Daarvoor bevindt zich het offeraltaar waar iedere dag het offer aan Jupiter en Victoria wordt gebracht. Recht voor de tent bevindt zich ook het forum, waar het leger zich verzamelt om toegesproken te worden. Op die plek wordt ook recht gesproken. De veldheer staat dan op een klein podium. Vlakbij de tent van de veldheer bevindt zich ook de plaats waar de *signia* bewaard worden, de zgn. veldtekens, een stok met het symbolen. Elk legioen heeft zijn eigen veldteken; helemaal bovenop staat de adelaar. Het belangrijkste signum wordt door een soldaat gedragen die zich bijzonder onderscheiden heeft.

's Ochtens worden we vroeg door de trompetters gewekt, die geven ook 's nachts de tijden aan waarop de wacht (na drie uur) gewisseld moet worden. We maken ons al vroeg gereed. Alles weer inpakken. Een heel werk.

Jullie denken toch niet dat hier alleen maar gevochten wordt? We zijn hier zo'n beetje een manasje van alles. Weliswaar lopen er in de tros ook metselaars en handwerkers mee, maar de wegen bouwen wij. Ik heb gehoord dat ze dat in Nederland met asfalt doen, maar daar hebben wij hier nog nooit van gehoord. Wij leggen die met min of meer platte keien aan. Die zijn allemaal verschillend van vorm en we leggen ze zo, dat ze zo goed mogelijk in en tegen elkaar passen. Als iemand daar in een wagen overheen moet rijden (de keizer bijvoorbeeld of een gewonde), dan is dat bepaald geen lolletje. Je kunt nog beter lopen! Wij pezen er met onze sandalen met leren riemen overheen; alleen de zolen ervan zijn met spijkers verhard. Verder moeten er in de vaste legerplaats (*colonia*) ook stenen gebouwen worden neergezet en door wie denken jullie dat het metselwerk en de dakbedekking wordt gedaan en de waterleiding wordt aangelegd? Juist, dat doen wij allemaal. En als er iets van je eigen spullen stuk is repareert iedereen dat zelf.

Ik was nog vergeten te zeggen dat we hier ook een wachtwoord hebben. Iedere dag een ander; de wacht krijgt het van de questor en iedereen die het kamp uitgaat moet het ophalen en onthouden. Voor gisteren was het wachtwoord, dat mag ik nu wel verklappen: Rosemary Suttcliff: De adelaar van het negende. Lees het! Nu, ik wens jullie het beste; gedraag je thuis en doe je best op school en zorg ervoor dat de eer van een trotse vader niet door zijn luie kinderen geschonden wordt!

Jullie vader, Publius Cardenus, van het XIe legioen

De ondervraging van zes christenen in Noord-Afrika in 180 n.Chr. (leestekst 3)

In het jaar 180 na de geboorte van Christus worden zes christelijke martelaren, Speratus, Nartzalus, Cittinus, Donata, Secunda en Vestia het vertrek van de landheer en proconsul Saturninus binnen geleid voor een ondervraging naar hun geloof.

Proconsul *Saturninus* zei: 'U kunt de clementie (kwijtschelding) van onze heer de keizer verkrijgen, als u tot het gezond verstand terugkeert'.

Speratus zei: 'We hebben nooit kwaad gedaan, we hebben ons nooit voor slechte dingen geleend. Nooit hebben we een vervloeking uitgesproken, maar als we slecht bejegend waren hebben we dank betuigd, omdat we onze eigen heer hoogachten'.

De proconsul *Saturninus* zei: 'Ook ons ontbreekt het niet aan godsdienstzin en onze godsdienst is eenvoudig: wij zweren bij de genius van onze heer, de keizer, en wij zeggen gebeden voor zijn gezondheid – en dat moet u ook doen; zweer liever bij de genius van onze heer de keizer'.

Speratus zei: 'Ik voor mij erken het rijk van deze wereld niet. Want ik dien een God, die geen mens gezien heeft en die niemand met aardse ogen kan zien.

Vestia zei: 'Ik heb niet gestolen, maar van wat ik koop betaal ik de belasting, want ik erken mijn heer, heerser van de koningen en van alle volkeren'.

De proconsul *Saturninus* zei tot de overigen: 'Houdt er toch mee op tot deze overtuiging te behoren'.

Speratus zei: 'Het is een slechte overtuiging een moord te begaan en daarna een vals getuigenis af te leggen'.

De proconsul *Saturninus* zei: 'Hebt toch geen deel aan deze dwaasheid'.

Cittinus zei: 'Wij hebben geen ander die we moeten vrezen dan de heer onze God, die in de hemel is'.

Donata zei: 'Wij brengen eer aan de Caesar als de Caesar; maar wij vrezen God'.

Vestia zei: 'Ik ben christen'.

Secunda zei: 'Wat ik ben, dat wil ik zijn'.

De proconsul *Saturninus* zei tegen *Speratus*: 'U blijft er bij christen te zijn?'

Speratus zei: 'Ik ben christen'. En alle anderen stemden met hem in.

Saturninus, de proconsul zei: 'Wilt u soms enige tijd om u te beraden?'

Speratus antwoordde: 'Bij een zo rechtvaardige zaak is geen enkel beraad nodig'.

De proconsul *Saturninus* zei: 'Wat zit er in uw doos?'

Speratus zei: 'Boeken en brieven van een rechtvaardig man. Paulus genaamd'.

De proconsul *Saturninus* zei: 'U krijgt een uitstel van dertig dagen. Laat uw gedachten er nog eens over gaan'.

Speratus zei opnieuw: 'Ik ben christen'. En allen stemden met hem in.

De proconsul *Saturninus* las het vonnis van een schrijftablet voor: 'Speratus, Nartzalus, Cittinus, Donata, Vesria, Secunda en de overigen die bekend hebben volgens christelijke riten te leven, worden, omdat ze na geboden gelegenheid om weer tot de gebruiken van de Romeinen terug te keren, hardnekkig hebben volhard, tot de dood veroordeeld.

Speratus zei: 'Wij danken God'.

Nartzalus zei: 'Vandaag zijn we martelaren in de hemel. Gode zij dank'.

De proconsul *Saturninus* liet door een heraut omroepen: 'Ik heb bevel gegeven tot terechtstelling van *Speratus*, *Nartzalus*, *Cittinus*, *Vetarius*, *Felix*, *Aquilus*, *Lactantius*, *Januarius*, *Generosa*, *Vestia*, *Donata* en *Secunda*'.